

Привида вбити значно складніше, ніж реальність.

Вірджинія Вулф

Я помічаю, що саме мода <...> заперечує будь-яке уявлення про чоловічу змову щодо пригноблення жінок. <...> «Зі свого боку — мушу сказати я разом із Вільямом Ллойдом Гаррісоном — я не готова поважати цю філософію. Я вірю в гріх, відтак у грішника; у крадіжку, відтак у крадія; у рабство, відтак у рабовласника; у кривду, відтак і в кривдника».

Енн Джонс

Страх свободи всередині нас — сильний.

Жермен Грір

НАРЕШТІ, ПІСЛЯ тривалого мовчання, жінки публічно висловили свою позицію. За два десятиліття радикальних дій після переродження фемінізму на початку 1970-х західні жінки отримали юридичні й репродуктивні права, здобули вищу освіту, увійшли в ремесла і професії та перевернули давні й шановані уявлення про їхню соціальну роль. Чи почуваються жінки вільними покоління по тому?

Заможні, освічені, звільнені жінки Першого світу, які насолоджуються недоступними раніше жодним жінкам можливостями, не почуваються настільки вільними, наскільки хотіли б. І вони більше не можуть обмежувати підсвідомим відчуття, ніби цей брак свободи якось пов'язаний із... із очевидно поверховими запитаннями, з тим, що насправді не мало б мати значення. Багато хто соромиться визнати, що такі банальні занепокоєння — пов'язані з фізичною зовнішністю, тілами, обличчями, волоссям, одягом — так багато значать. Та попри сором, провину й заперечення, усе більше жінок запитують себе, чи річ у тому, що вони геть невротичні й самотні, а чи на кону справді стоїть щось важливе, пов'язане зі зв'язком між жіночим звільненням і жіночою красою.

Що більше жінки здолали юридичних і матеріальних перепон, то суворіше, важче й жорстокіше нас стали обтяжувати уявлення про жіночу красу. Багато жінок відчують, що колективний жіночий прогрес загальмував: порівняно з п'янким імпульсом раніших часів існує гнітливий клімат збентеження, розділення, цинізму й, понад

усе, — виснаження. Після років значної боротьби й незначного визнання багато старших жінок відчують, що перегоріли; після років сприйняття світла як належного багато молодших жінок не виявляють особливого інтересу до того, щоб додати смолоскипу нового вогню.

За останнє десятиліття жінки прорвалися у владні структури; водночас експоненціально зросли розлади харчової поведінки, а найшвидшою за зростанням медичною спеціалізацією стала косметична хірургія¹. За останні п'ять років подвоїлися споживчі витрати, порнографія стала основною медіакатегорією², обігнавши сукупно звичайні фільми й музичні записи, а 33 тисячі американських жінок³ повідомили дослідникам, що вони радше втратять від 20 до 30 кілограмів, аніж досягнуть будь-якої іншої мети. Дедалі більше жінок мають стільки грошей, влади, потенційних сфер діяльності та юридичного визнання, скільки не мали ніколи раніше; однак у тому, як ми почуваємо себе *фізично*, нам насправді може вестися гірше за наших не звільнених бабусь. Нещодавнє дослідження послідовно демонструє⁴, що всередині більшості стриманих, вродливих та успішних працевлаштованих західних жінок існує таємне «внутрішнє життя», що отруєє нашу свободу; це насичена уявленнями про красу темна жила ненависті до себе, фізичних одержимостей, страху перед старінням і страху втрати контролю.

І багато потенційно могутніх жінок почуваються так не випадково. Ми перебуваємо в розпалі жорстокого спротиву фемінізму, що користується уявленнями про жіночу красу як політичною зброєю проти розвитку жінок: міфом про красу. Це сучасна версія соціального образу, чинного із часів Промислової революції. Поки жінки звільнялися від Загадки жіночності домашнього життя, міф про красу захопив утрачену нею основу й, доки та слабшала, розширився, щоби продовжити її роботу над соціальним контролем.

Сучасний спротив настільки жорстокий, бо ідеологія краси — одна з останніх колишніх жіночих ідеологій, що

досі має владу контролювати жінок, яких інакше фемінізм другої хвилі зробив би порівняно неконтрольованими: вона посилювала, щоб узяти на себе завдання соціального примусу, з яким більше не можуть упоратися міфи про материнство, домашнє життя, невинність і пасивність. Тепер вона дошукується права психологічно й потайки скасувати все те добре, що фемінізм зробив для жінок матеріально й відкрито.

Ця протиборча сила діє, щоби поставити шах і мат спадковості фемінізму на всіх рівнях життя західних жінок. Фемінізм дав нам закони проти гендерно заснованої робочої дискримінації — і в Британії та США негайно розвинулося прецедентне право, що інституціалізувало робочу дискримінацію, засновану на зовнішності жінок. Патріархальна релігія пішла на спад — і постала нова релігійна догма навколо віку й ваги, що використовує деякі техніки зміни свідомості давніших культів і сект, щоби функціонально витіснити традиційний ритуал. Надихнувшись Бетті Фрідан, феміністки розірвали мертву хватку рекламників продуктів для дому, які популяризували Загадку жіночності, на масовій жіночій пресі — й одразу новими культурними цензорами жіночого інтелектуального простору стали індустрії дієти й догляду за шкірою, і через їхній тиск місце щасливої домогосподарки як законодавиці успішної жіночності посіла худорлява юна модель. Сексуальна революція просувала відкриття жіночої сексуальності — і мейнстрим, підважуючи нове й вразливе відчуття сексуальної самоцінності жінок, заповонила жіноча «порнографія краси», яка вперше в жіночій історії штучно, але прямо й недвозначно пов'язує товарну «красу» із сексуальністю. Репродуктивні права надали західним жінкам контроль над власними тілами — і вага моделей знизилася на 23 % нижче ваги звичайних жінок, експоненційно зросли розлади харчової поведінки, а також поширився масовий невроз, що позбавляв жінок цього відчуття контролю, використовуючи їжу й вагу. Жінки наполягали на політизації здоров'я — і хутко виникли

нові технології інвазивної та потенційно смертельної «косметичної» хірургії, щоби знову запровадити давні форми медичного контролю над жінками.

Кожному поколінню десь із 1830-х доводилося боротися з власною версією міфу про красу. «Для мене дуже мало значить, — казала у 1855 році суфражистка Люсі Стоун, — право голосувати, право на власність і таке інше, якщо я не збережу повний контроль над своїм тілом і тим, як його використовують»⁵. Вісімдесят років по тому, після того, як жінки здобули право голосування та перша хвиля організованого жіночого руху вщухла, Вірджинія Вулф писала, що мине ще декілька десятиліть, поки жінки зможуть казати правду про свої тіла. У 1962 році Бетті Фрідан цитувала юну жінку в полоні Загадки жіночності: «Останнім часом я дивлюсь у дзеркало й дуже боюся, що скидатимусь на матір». Через вісім років, проголошуючи руйнівну другу хвилю фемінізму, Жермен Грір описувала «Стереотип»: «Їй належить усе прекрасне, навіть саме слово *краса*... вона лялька⁶... мене нудить від маскараду». Попри велику революцію другої хвилі, ми не виняток. Тепер ми можемо зазирнути за зруйновані барикади: революція прийшла до нас і змінила все на своєму шляху, відтоді минуло достатньо часу, і немовлята перетворилися на жінок, але досі лишається остаточно не заявлене право.

* * *

Міф⁷ про красу розповідає історію: якість, що називається «красою», об'єктивно й універсально існує. Жінки мусять хотіти її втілювати, а чоловіки мусять хотіти володіти жінками, які її втілюють. Це втілення є наказовим для жінок, але не для чоловіків, і вважається обов'язковим і природним, оскільки його пояснюють біологічними, статевими й еволюційними чинниками: сильні чоловіки б'ються за вродливих жінок, а вродливі жінки репродуктивно успішніші. Краса жінок мусить корелювати з їхньою фертильністю, адже ця система, заснована на статевому доборі, вважається неминучою та незмінною.

Усе це неправда. «Краса» — це валютна система, як-от золотий стандарт. Як і будь-яка економіка, вона визначається політикою, а в сучасну епоху на Заході це найновіша й найкраща система переконань, що підтримує цілісність чоловічого панування. Визначаючи цінність жінок у вертикальній ієрархії згідно з культурно нав'язаним фізичним стандартом, вона виражає владні відносини, у яких жінки мусять неприродно конкурувати за ресурси, що їх чоловіки привласнили собі.

«Краса» не є ані універсальною, ані незмінною, хоч Захід і вдає, ніби всі ідеали жіночої краси походять від однієї Платонової ідеальної жінки⁸: маорі захоплюються товстими вульвами, а падаунги* — обвислими грудьми. Також «краса» — це не функція еволюції⁹: вона має справу зі змінами в значно швидшому темпі, ніж еволюція видів, і самого Чарлза Дарвіна не переконало власне пояснення, ніби «краса» виникла зі «статевого добору»¹⁰, що відхилився від правила природного добору: для жінки конкурувати із жінками через «красу» є оберненням способу, у який природний добір впливає на всіх інших ссавців. Антропологія спростувала уявлення, за яким жінки мусять бути «вродливими», щоб їх обрали для парування: Евелін Рід, Елейн Морган та інші відкинули соціобіологічні твердження про вроджену чоловічу полігамію та жіночу моногамію. Вищі примати-самиці є ініціаторками сексу: вони не тільки прагнуть і отримують задоволення від сексу з багатьма партнерами, а й «кожна невагітна самиця по черзі є найбажанішою в усій її групі. І цей цикл продовжує повторюватися, доки вона живе». Соціобіологи-чоловіки часто покликаються на запалені рожеві статеві органи приматів як на аналоги людського механізму, пов'язані із жіночою «красою», хоча насправді це універсальна й неієрархічна характеристика самиць приматів.

* Народність М'янми. Тут і далі прим. пер., якщо не сказано іншого.

І міф про красу також не завжди був таким. Хоча парування старших заможних чоловіків із молодими «вродливими» жінками чомусь вважається неминучим, у регіонах із матріархальною богинею, що домінували в Середземномор'ї приблизно від 25 тисяч років до н. е. до близько 700 року до н. е., ситуація була зворотною: «У всіх культурах у Богині¹¹ було багато коханців. <...> Очевидною закономірністю є старша жінка з вродливим, але розбещеним юнаком, — Іштар і Таммуз, Венера й Адоніс, Кібела й Аттіс, Ісіда й Осіріс, — <...> єдиною функцією якого є обслуговування божественної “утроби”». Також це щось, що роблять тільки жінки, а спостерігають за цим тільки чоловіки: серед нігерійських водаабе¹² жінки мають економічну владу, а плем'я одержиме чоловічою красою: чоловіки водаабе разом проводять багато годин за вишуканими сесіями макіяжу і змагаються — провокативно одягнені й нафарбовані, хитаючи стегнами й роблячи звабливі вирази облич, — у конкурсах краси, які судять жінки. Не існує легітимного історичного чи біологічного виправдання міфу про красу: те, що він нині робить із жінками, не є наслідком чогось піднеснішого за потребу сьогоденної владної структури, економіки й культури зчинити контрнаступ проти жінок.

Якщо міф про красу не заснований на еволюції, статі, гендері, естетиці чи Богові, то на чому ж тоді? Стверджують, що він стосується інтимності, сексу й життя, возвеличення жінок. Насправді ж він складається з емоційної відстані, політики, фінансів і сексуального пригнічення. Міф про красу взагалі не стосується жінок. Він стосується чоловічих інституцій та інституційної влади.

Якості, що їх певний період називає прекрасними в жінках, — усього лише символи жіночої поведінки, які цей період вважає бажаними: *міф про красу завжди встановлює поведінку, а не зовнішність*. Конкуренцію між жінками зробили частиною міфу, щоб жінки були розрізненими. Юність і (до недавня) незайманість вважалися «прекрасними» в жінках, оскільки означали сексуальну необізнаність і відсутність

досвіду. Дорослішання в жінок «некрасиве», тому що жінки із часом отримують усе більше влади й тому що завжди треба наново руйнувати зв'язки між поколіннями: літні жінки бояться молодих, молоді бояться літніх, і міф про красу скорочує тривалість жіночого життя. Ще нагальнішим є відокремлення жіночої особистості від уявлень про «красу», оскільки це робить нас вразливими до зовнішнього схвалення та підриває життєво важливу й чутливу самооцінку.

Хоча міф про красу, звісно, у тому чи іншому вигляді існував, відколи існує патріархат, у сучасному вигляді він є порівняно нещодавнім винаходом. Міф процвітає, коли матеріальні чинники стримування жінок послаблюються до критичного рівня. Перед Промисловою революцією пересічна жінка не могла мати ті ж почуття щодо «краси», які мають сучасні жінки, що проживають міф як постійне порівняння з масово розповсюдженим фізичним ідеалом. До розробки технологій масового виготовлення — дагеротипії, фотографій тощо — звичайна жінка зустрічала мало таких зображень за межами Церкви. Оскільки родина була виробничою одиницею та робота жінок доповнювала чоловічу, цінність жінок, що не були аристократками чи повіями, полягала в їхніх робочих навичках, економічній винахідливості, фізичній силі й фертильності. Звісно, фізична привабливість відіграла роль, однак «краса», як її розуміємо ми, не становила для звичайних жінок серйозної проблеми на шлюбному ринку. Міф про красу в сучасному вигляді розповсюдився після зрушень індустріалізації, бо сім'я як робоча одиниця була знищена, а урбанізація та поява фабричної системи вимагали того, що тодішні соціальні інженери називали «окремою сферою» домашнього життя: вона підтримувала нову робочу категорію «годувальника», що вдень ішов із дому на робоче місце. Середній клас розширювався, стандарти життя та грамотності зростали, розмір сімей стискався; утворився новий клас грамотних незайнятих жінок, від чийого підкорення примусовому домашньому життю залежала система промислового капіталізму, що